

"ויאבק איש עמו עד עלות השחר"

המאבק בין שרו של עשו ליעקב אבינו על המצוות הקלות שאדם דש בעקביו

אך הביאור בזה על פי מה ששינינו בגמרא (ברכות יב): "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך, לא שיעקר יעקב ממקומו, אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו". הנה כי כן מטעם זה הקדים הקב"ה לומר: "שמך יעקב", כדי לקבוע בכך הוראה ברורה שגם לעתיד ישאר: "שמך יעקב" במקומו, אבל "לא יקרא שמך עוד יעקב" לשם העיקר, "כי אם ישראל יהיה שמך", שם העיקר ויעקב טפל לו.

אולם שרו של עשו נתחכם שלא הקדים לומר לו "שמך יעקב", אלא אמר לו מיד: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל", כי ביקש לעקור שם יעקב ממקומו שלא יקרא רק בשם ישראל, ומבאר ה"חתם סופר" הטעם לכך, כי ב' שמות יעקב"ב ישראל" בגימטריא קר"ע שט"ן, לרמז שיש בכח ב' שמות אלו לקרוע ולבטל את השטן, לכן ביקש הס"מ לעקור שם יעקב לגמרי שלא יקרא רק בשם ישראל.

אלא שעדיין מוטלת עלינו חובת הביאור לברר מקחו של צדיק דברי ה"חתם סופר", מדוע באמת יש רק בכח ב' שמות יעקב וישראל לקרוע את השטן, ואילו השם ישראל לבד אף שהוא רומז על מדריגה גבוהה: "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", אין בו הכח לבטל את השטן.

שרו של עשו נלחם להכשיל את ישראל במצוות קלות

ונראה לבאר כל זה על פי יסוד נפלא שלמדנו ממשנתו הטהורה של ה"מגלה עמוקות" בפרשתנו, כי עיקר המאבק בין שרו של עשו עם יעקב היה, על אבק המצוות קלות שאין בני ישראל נזהרים בהם כראוי, כמו שפירש רש"י על הפסוק בפרשת עקב (דברים ז-יב): "והיה עקב תשמעון וגו', אם המצוות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון". ועל כך קטרג שרו של עשו שעתיד יעקב להעמיד עם אשר לא יזהר באבק העבירות.

"כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", מוטלת עלינו החובה להשכיל ולהתבונן: (א) על מה נאבקו שני כוחות המנוגדים הללו הס"מ מול יעקב, ומהי משמעות הניצחון הזה של יעקב, למען נדע ללמוד לקח להמשיך בניצחון הזה של יעקב בכל אורחות חיינו. (ב) מהי הכוונה באמרם: "שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד", שהרי ברור שאין הדברים כפשוטם.

עוד זאת ראוי להתבונן מה שמצינו, כי עם כל הניצחון הזה של יעקב הצליח שרו של עשו לפגוע בכף ירכו, עד כדי כך שהיה צולע על ירכו ככתוב בפרשתנו (לב-לב): "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו". ופירש רש"י: "ומדרש אגדה ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעותו, כמה דתימא (מלאכי ג-כ) [וזרחה לכם יראי שמי] שמש צדקה ומרפא בכנפיה". וצריך ביאור להבין ביאור ענין הפגם של הס"מ בירך יעקב בדרך עבודה, ואיך נתרפא פגם זה בזריחת השמש.

שרו של עשו ביקש לבטל כליל שם יעקב

פתח דברינו יאיר עם הקדמה יקרה במשנתו הטהורה של מרן ה"חתם סופר" (פרשתנו דף קעה ד"ה ויאמר), אשר דיבר בקדשו ליישב הפלא הגדול, מה ראה שרו של עשו הוא הס"מ על ככה, להיות כל כך נדיב בדבר שלא נתבקש כלל, לומר ליעקב: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

ותירץ על פי מה שמדייק בלשון הכתוב, כשהודיע הקב"ה ליעקב על השם ישראל: "ויאמר לו אלקים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל". וצריך ביאור מדוע הקדים הקב"ה לומר לו ב' תיבות אלו: "שמך יעקב", הלא היה מספיק שיאמר רק: "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל".

בפרשתנו פרשת וישלח אנו למדים, על המאבק הקשה שנאבק שרו של עשו עם יעקב אבינו, מאבק שהסתיים עם נצחונו הברור של יעקב. עד כמה היה קשה המאבק ניתן ללמוד ממה שדרשו בגמרא (חולין צא). על הפסוק (בראשית לב-כו): "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו - מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד". ובכן הבה נתבונן תחילה בפסוקים הקדושים המתארים ענין זה (שם לב-כה):

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר, וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו, ויאמר שלחני כי עלה השחר, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני, ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

הפסוק אינו מגלה לנו מי היה אותו איש שנאבק עם יעקב, אולם רש"י מפרש בשם רבותינו ז"ל ומקור הדבר במדרש (ב"ר עה-ג): "שרו של עשו היה". במדרש תנחומא (פרשתנו סימן ח) אף מוסיף לגלות לנו את שמו: "ויאבק איש עמו, זה סמאל שרו של עשו". וכן מבואר בזוהר הקדוש (פרשתנו קע). "והוא מלאך שרו של עשו היה ואיהו סמאל".

והנה ידוע כי אנו בני אברהם יצחק ויעקב נקראים "ישראל", על שם יעקב שנקרא כן אחרי שניצח את שרו של עשו, שאמר לו אז: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל, כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל", ואחר כך הוסיף לו הקב"ה עצמו השם ישראל ככתוב (לה-י): "ויאמר לו אלקים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל". וכפי הנראה כך עלה ברצונו יתברך ששרו של עשו עצמו יודה תחילה שנצחו יעקב, בבחינת (שבת קיט:): "ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו".

הנה כי כן מאחר שאנו נקראים "ישראל", על שם הניצחון של יעקב על שרו של עשו, בבחינת:

מגלה עמוקות: "ויאבק איש עמו", לעורר קטרוג על ישראל שמזלזלים ח"ו במצוות קלות שאדם דש בעקביו

"וירא כי לא יכול לו", כי יעקב עצמו היה נזהר גם במצוות קלות, ויגע בכך ירכו" - יוצאי ירכו שלא נזהרים בכך

"וידו אוחזת בעקב עשו", להילחם עם עשו

שמפיל את האדם ברשתו לזלזל במצוות שאדם דש בעקביו

"שהעלו אבק מרגלותם" - האבק שנוצר

מדשדוש העקביים במצוות קלות, נוגע ועולה "עד לכסא הכבוד"

הוא יסופך ראש, שיתגבר עליך הלא מראש, ואתה תשופנו עקב בעבירות שאדם דש בעקביו".

נמצינו למדים מזה כי כך דרכו של הנחש הוא היצר, להביא את האדם לזלזל במצוות קלות שאדם דש בעקביו בבחינת: "ואתה תשופנו עקב". ויש לומר כי זהו שרמז הקב"ה לנחש הקדמוני (בראשית ג-יד): "ועפר תאכל כל ימי חיך", ובדברי הנביא (ישעיה סה-כה): "ונחש עפר לחמו", כי כל חיותו של הנחש הוא מאותו עפר של שאדם דש בעקביו על המצוות הקלות. והנה מהדשדוש בעפר נוצר אבק שפורח ועולה כלפי מעלה בבחינת עבירה גוררת עבירה, עד שמביא את האדם לעבור עבירות חמורות של אמונה בה' הנוגעות ח"ו בכסא הכבוד שהקב"ה יושב עליו.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מאמרם: "שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד". כי שרו של עשו העלה את האבק הנוצר ממצוות קלות שאדם דש בעקביו עד לכסא הכבוד, כדי לקטרג בכך על יעקב וזרעו. אך יעקב אבינו החזיר לו מלחמה השערה, כי בני ישראל מצד עצמם מגודל אהבתם לה' נזהרים גם במצוות הקלות, אלא ששרו של עשו הס"מ הוא זה שמפילם ברשתו, כדי להעלות אבק דשדושם עד לכסא הכבוד, נמצא כי שניהם: "העלו אבק מרגלותם עד לכסא הכבוד" - שרו של עשו לרעה ויעקב אבינו לטובה.

שם יעקב על המצוות הקלות שם ישראל על המצוות החמורות

בדרך זו במסילה נעלה לבאר על פי האמור, מה שבחר הקב"ה להשאיר שם יעקב במקומו אלא שהוסיף עליו גם שם ישראל, אך לעומת זה כפי שלמדנו מדברי ה"חתם סופר" ביקש שרו של עשו לעקור שם יעקב שלא ישאר רק שם ישראל, כי השם "יעקב" מורה על היותו

"שהעלו אבק מרגלותם" עד כסא הכבוד

ועתה בא וראה כי על פי דברי ה"מגלה עמוקות" יפתח לנו פתח להבין מאמרם הנ"ל על הכתוב: "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו - מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד". כי הן אמת שלפי המבואר עיקר כוחו של היצר להפיל את האדם ברשתו, הוא על ידי שמפתהו לזלזל במצוות קלות שאדם דש בעקביו, אולם לאמיתו של דבר הוא משתוקק להביא את האדם לעבור על כל עבירות החמורות.

אך בידעו שהאדם לא ישמע בקולו לעבור על עבירות החמורות, לכן הוא מתחכם לפתות תחילה את האדם לזלזל במצוות הקלות, ומאחר שעבירה גוררת עבירה הוא מביאו אט אט לעבור ח"ו על כל עבירות החמורות. וזהו ששינינו בגמרא (שבת קה:): "המקרע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יהא בעיניך כעובד עבודה זרה, שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד".

ומזה נשכיל להבין כמה צריך להיזהר שלא לזלזל ח"ו במצוות הקלות, כמו ששינינו במשנה (אבות פ"ד מ"ב): "בן עזאי אומר, הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, ובורח מן העבירה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה". נפלא לצרף בזה מה שהביא הגה"ק החיד"א ב"חומת אנך" (פרשת בראשית אות יד) בשם המקובל האלקי רבינו חיים וויטאל זי"ע לפרש הפסוק: "הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב", וזה לשון קדשו:

"הוא יסופך ראש. פירש הרב מהרח"ו בכתב יד, כי האדם בתחילת פיתוי היצר אפילו על דבר קל, יתגבר עליו ולא יתן לו שום אחיזה כלל, ובזה לא יוכל עמו היצר שהוא הנחש כלל, וזהו שאמר

בדרך זו מוסיף ה"מגלה עמוקות" לבאר מה שפגע הס"מ שר של עשו בכך ירכו של יעקב, אך כדרכו בקודש משלב בתוך דבריו מענין לענין באותו ענין רמזים נפלאים, לכן כדי לברר מקחו של צדיק הבה נסדר את הדברים דבר דיבור על אופניו, למען יאירו עינינו להבין הרעיון הנשגב שעובר כבריח התיכון בכל הפסוקים שהזכיר.

וזה יצא ראשון מה שכתב לפרש בדרך עבודה, מה שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני שהחטיא את האדם בחטא עץ הדעת: "הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב", כלומר האדם יהרוג אותך בדריכתו על ראשך, ואתה תהרגנו בנשיכתך בעקבו. והרמז בזה על דרכי המלחמה של הנחש הקדמוני הוא היצר הרע עם האדם, ועל כך אמר הקב"ה לנחש: "הוא יסופך" - האדם יצליח להתגבר עליך ועל פיתויך, "ראש" - במצוות הראשיות החשובות והחמורות, אך לעומת זה "ואתה תשופנו" - אתה הנחש תצליח להפיל את האדם ברשתך, "עקב" - במצוות הקלות שאדם דש בעקביו.

על פי האמור מבאר ה"מגלה עמוקות" מה שכתוב בלידת יעקב (בראשית כה-כו): "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב". הכוונה בזה כי יעקב אבינו השכיל להבין כי כוחו של עשו להפיל את זרע ישראל ברשתו, הוא על ידי שמכשילם במצוות קלות לכן מיד בצאת עשו לאויר העולם: "וידו אוחזת בעקב עשו", שלא להיכשל להקל ח"ו במצוות קלות שאדם דש בעקביו.

לפי זה פותח לנו ה"מגלה עמוקות" שערי אורה, כי שרו של עשו שהוא הס"מ המקטרג תמיד על ישראל, נאבק עם יעקב לקטרג עליו ועל זרעו שמזלזלים במצוות קלות, ובכך ביקש להורגו שאינו ראוי להעמיד זרע עם הקודש. "וירא כי לא יכול לו", שלא הצליח לעורר קטרוג על יעקב עצמו, משום שהיה זהיר לקיים כל מצוות ה' קלות כבחמורות, כמו שקיבל על עצמו מיד בצאתו לאויר העולם: "וידו אוחזת בעקב עשו", שקיבל על עצמו שלא ליפול ברשתו לזלזל במצוות קלות שאדם דש בעקביו.

והנה כאשר ראה הס"מ שאינו מצליח לקטרג על יעקב עצמו, כי אז: "ויגע בכך ירכו" - הלא המה יוצאי ירכו בני ישראל, שיפלו ברשתו לזלזל במצוות קלות: "שאדם דש בעקביו", ועל דשדוש זה פגע בירך יעקב המדשדש בארץ, ועל כך אומר הכתוב: "ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו", "והוא צולע על ירכו". אלו תוכן דבריו הקדושים בתוספת ביאור.

"הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב"

ועתה בא וראה מה שמצינו עוד בענין זה דבר נפלא ב"מגלה עמוקות" בפרשתנו, כי שרו של עשו נלחם עם יעקב כדי להוציא ממנו האות י' של "יעקב" וישאר רק עם השם "עקב". ומצאתי מקור הדברים בתיקוני זוהר (תיקון יג כט): "ויעקב בהיה ירכא אתמר ביה (בראשית לב לב) והוא צולע על ירכו, דפרח מניה י' ואשתאר עקב, ורזא דמלה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב".

כלומר הקב"ה אמר לנחש הקדמוני: "הוא ישופך ראש", האדם יצליח להתגבר עליך על ידי האות י' שהיא בבחינת ראש, "ואתה תשופנו עקב", אתה הנחש תצליח להתגבר על האדם, אם תפריד ממנו האות י' וישאר רק "עקב". וזהו ביאור הפגם שפגע שרו של עשו בכף ירך יעקב, שסילק ממנו אות י' ונשאר רק "עקב", אשר מצד זה: "והוא צולע על ירכו". ולפי האמור מתקשר דבר זה להפליא עם דברי ה"מגלה עמוקות" הנ"ל, כי בעת לידתו של יעקב: "וידו אוחזת בעקב עשו", להוציא ממנו האות י', לכן בא עתה שרו של עשו ונאבק עם יעקב כדי להוציא ממנו האות י' שלקח מעשו.

אלא שמדברי התיקונים למדנו חידוש נוסף כי שרו של עשו הצליח בזה, שהרי על כך נאמר: "והוא צולע על ירכו", ומפרש התיקונים: "דפרח מניה י' ואשתאר עקב, ורזא דמלה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב". אמנם דבר זה צריך ביאור, שהרי אנו רואים במציאות כי גם אחרי המאבק עם שרו של עשו נשאר "יעקב" בשמו המלא עם י' ולא "עקב" בלי י'.

ולכאורה יש ליישב בפשיטות, כי הן אמת שמתחלה היה צולע על ירכו מחמת העדר אות י' בבחינת "עקב", אולם הלא מקרא מלא דיבר הכתוב: "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו". ופירש רש"י בשם מדרש אגדה: "ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו", לכן אחרי שזרחה לו השמש ונתרפא מצלעתו שוב חזרה האות י' ליעקב.

אלא שעתה מוטלת עלינו חובת הביאור להבין בדרך עבודה: (א) מהי המשמעות של האות י' שלקח יעקב משמו של עשו בצאתו לאויר העולם, שעל כך נאמר: "וידו אוחזת עקב עשו", ואחר כך נאבק שרו של עשו עם יעקב לקחת ממנו אות י' זו שלקח מעשו, והצליח לגרום לכך שיהיה צולע על ירכו בבחינת "עקב". (ב) איך על

ביאור דברי התיקונים: שרו של עשו נלחם עם יעקב לקחת ממנו אות י' של "יעקב" וישאר רק עם "עקב"

יעקב לקח מעשו אות י' חכמה, להיות חכם הרואה את הנולד, כי הזלזול במצוות קלות גורם לעבירות החמורות

"ויזרח לו השמש" - לרפאות את צלעתו,

כי ראיית הנולד מצילה מזלזול במצוות קלות שאדם דש בעקביו

יעקב אבינו נקרא בשם א"ל כנגד קל וחומר,

כי הקל וחומר להחמיר בקלות כבחמורות מעורר חסד א"ל

גם בעבירות החמורות, וזהו ביאור דברי ה"חתם סופר" כי יעקב ב' ישראל בגימטריא קר"ע שט"ן, כי העובד את ה' בשתי בחינות אלו מובטח לו שיתגבר על השטן.

יעקב לקח אות י' משמו של עשו

רחש לבי דבר טוב לאוהבי תורת הרמז, כי על פי האמור יפתח לנו פתח להבין מה שכתב ה"מגלה עמוקות" בפרשתנו על הפסוק: "ויגע בכף ירכו", וחזר על דבריו ביתר ביאור (פרשת בחקותי ד"ה אז תרצה), ליישב מה שתמהו המפרשים על מה שכתוב (בראשית כה-כו): "ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב". ופירש רש"י שהקב"ה קרא שמו יעקב. וצריך ביאור מאחר שנקרא כן על שם שאחז בעקב עשו היה לו להיקרא "עקב", מנין אם כן ניתוספה לו אות י' בשם "יעקב".

ותירץ בדברי קדשו על פי מה שפירש רש"י (שם שם-כה) הסיבה שקראו שמו עשו: "לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה". וביאר הרשב"ם כי "עשו" הוא מלשון "עשוי", כי היה עשוי ונגמר כבן שנים הרבה. אך לפי זה קשה מדוע נקרא "עשו" בחסרון י' ולא "עשוי" עם אות י'. אך לפי האמור הביאור בזה, כי מתחילה אכן היה ראוי להקרא "עשוי" עם י', אולם אחרי שיעקב לקח ממנו האות י' וצירפה לשמו נשאר רק בשם "עשו".

וזהו רמז הכתוב: "וידו אוחזת בעקב עשו" - "עקב" הוא לשון סוף, כלומר ידו של יעקב אחזה "בעקב עשו" - בסוף שמו של "עשו", שהיא האות י' של "עשוי" להוציאה משם, וזהו הרמז בתיבת יד"ו שהיא אותיות יו"ד שהוציא מעקב עשו, על כן "ויקרא שמו יעקב", הקב"ה קרא שמו "יעקב" שהיא צירוף אות י' עם "עקב" שהוציא יעקב מעקב עשו עכדה"ק.

מקיים מצוות קלות שאדם דש בעקביו, שהיה מטעם זה נקרא יעקב על שם: "וידו אוחזת בעקב עשו", שעמד על המשמר שלא ליפול ברשת עשו שמבקש להכשילו במצוות קלות שאדם דש בעקביו.

אך לעומת זאת השם "ישראל" מורה שעלה ממדרגה למדרגה, לקיים המצוות באופן נעלה ונשגב בהשגות גדולות. אולם דוקא אז כשמתעלה אדם למדרגה גדולה זו, הוא צריך להיזהר ככפלים שלא יפול ברשת היצר לזלזול במצוות הקלות, בחשבו שהוא עובד את ה' באופן נעלה, כמו שמצינו אצל דוד המלך שהיה מתיירא מכך כמבואר במדרש תנחומא (פרשת עקב סימן א):

"והיה עקב, זה שאמר הכתוב (תהלים מט-1), למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. יתברך שמו של הקב"ה שנתן תורה לישראל, שיש בה תרי"ג מצוות ויש בהן קלות וחמורות, ומפני שיש בהן מצוות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן, אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן כלומר שהן קלות, לפיכך היה דוד מתיירא מיום הדין ואומר, רבונו של עולם איני מתיירא מן מצוות החמורות שבתורה שהן חמורות, ממה אני מתיירא מן מצוות הקלות, שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה, ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה".

הנה כי כן מטעם זה הקפיד הקב"ה, שגם אחרי שזכה לשם ישראל ישאר שם יעקב במקומו, כי אף שיתעלה לקיים המצוות במדרגות נעלות וכוונות נשגבות בבחינת ישראל, יקפיד לקיים גם מצוות קלות שאדם דש בעקביו. אולם שרו של עשו ביקש לעקור שם יעקב לגמרי ולא ישאר רק שם ישראל, כי ידע שאם יצליח להפיל את יעקב במצוות קלות, יצליח אחר כך להפילו ח"ו

ידי שזרחה לו השמש נתרפא יעקב מצלעתו, ושוב חזרה אליו האות י' של "יעקב".

אות י' חכמה היא בבחינת חכם הרואה את הנולד

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שנתבאר לעיל, כי היצר הרע יודע שהאדם לא ישמע בקולו לעבור מיד עבירות החמורות, לכן הוא מתחכם לפתות תחילה את האדם לזלזל במצוות הקלות, ומאחר שעבירה גוררת עבירה הוא מביאו אט אט לעבור ח"ו על כל עבירות החמורות, כמו ששינינו בגמרא (שבת קה:): "שכך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה".

נמצא לפי זה כי העצה על כך היא, כי בעת שהיצר מפתהו לעבור על מצוות קלות, יהיה חכם הרואה את הנולד, כי כל מטרתו של היצר היא להביאו לעבור על עבירות החמורות, ואם ישמע בקולו לזלזל במצוות קלות מובטח לו שיבוא ח"ו לעבור גם על עבירות החמורות, ועל כך שינינו בגמרא (סוטה ג): "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". כי לא היה חכם לראות את הנולד לברוח מעבירה קלה.

והנה מבואר בזוהר הקדוש (פרשת פנחס רלב:): "י' חכמה". פירוש אות י' היא רמז על חכמה. עוד זאת שינינו בגמרא (תמיד לב): "איזהו חכם הרואה את הנולד". מעתה יאירו עינינו להבין מה שאחזו יעקב "בעקב עשו", וביאר ה"מגלה עמוקות" להתגבר על עשו שמפיל אדם ברשתו לזלזל במצוות קלות שאדם דש בעקביו, לכן כדי להתגבר עליו נתחכם יעקב לקחת מעשו האות י' חכמה, וצירפה לשמו יעקב"ב - י' עקב - להיות חכם הרואה את הנולד, שאם יזלזל במצוות קלות יבוא לעבור על עבירות החמורות.

על פי האמור נשכיל להבין הטעם שנלחם שרו של עשו עם יעקב דוקא בחשכות הלילה, וכאשר האיר השחר ביקש מיעקב: "שלחני כי עלה השחר", כי מלחמתו עם יעקב וזרעו להכשילם במצוות קלות שייך רק בחשכות הלילה, כשאין אדם רואה את הנולד, אבל כאשר מאיר אור היום של השכל לראות את הנולד,

שואם יזלזל במצוות קלות יבוא לעבור על עבירות החמורות אין לו שום שליטה.

הנה כי כן זהו שאמר הכתוב: "ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צולע על ירכו", ומפרש רש"י: "לרפאות את צלעתו", ללמדנו שהשפיע הקב"ה ליעקב וזרעו אור השמש, שיוכלו תמיד להסתכל על העתיד, כדי לרפאות מה שהיה צולע על ירכו, מחמת הזלזול של יוצאי ירכו במצוות קלות שאדם דש בעקביו.

וזהו שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני: "הוא ישופך ראש", האדם יתגבר עליך על ידי שיהיה בבחינת (קהלת ב-יד): "החכם עיניו בראשו", לדעת מראש שאם ימשך אחר עצת הנחש בדברים קלים יבוא לעבור עבירות חמורות, ואתה תשופנו עקב", אתה הנחש תצליח להתגבר על האדם "עקב" - על ידי שתפתה אותו לעבור על מצוות קלות שאדם דש בעקביו, כי על ידי זה יכשל בסופו של דבר בעבירות עצמן ח"ו.

הדרש של קל וחומר להחמיר בקלות כבחמורות

חשבתי דרכי כי על פי האמור יפתח לנו שערי אורה, להבין מה שכתוב בפרשתנו מיד אחרי הניצחון של יעקב על שרו של עשו (בראשית ג-כ): "ויקרא לו אל אלקי ישראל", ודרשו על כך בגמרא (מגילה יח): "מנין שקראו הקב"ה ליעקב א"ל, שנאמר ויקרא לו א"ל אלקי ישראל". וביאר המגיד הקדוש הרבי ר' דוב בער ממעזריטש זי"ע ב"אור תורה" הכוונה בזה, על פי הידוע כי י"ג מדות של רחמים מכוונות כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן.

והנה על פי שיטת האריז"ל שני השמות ה' ה' הם רק שורש הי"ג מדות של רחמים, והמדה הראשונה היא שם א"ל והשני "רחום" וכך הלאה, נמצא כי שם א"ל מכוון כנגד המדה הראשונה "קל וחומר", הנה כי כן מטעם זה קרא הקב"ה ליעקב בשם א"ל לרמז שהוא דורש "קל וחומר", להעלות ניצוצי קדושה אפילו בדברים "חומריים", וכל שכן שיש בכוחו להעלות ניצוצי קדושה מדברים "קלים" עכדה"ק.

בספר "בית האוצר" להגאון הגדול רבי יוסף ענגל זצ"ל (מערכת א' כלל נו אות טז) מבאר בזה, מה שקיימא לן כשיטת רבא (סנהדרין נד, תמורה ט): "אין עונשין מן הדין". כלומר אין עונשים מיתה או מלקות על איסור שאינו מפורש רק נלמד בקל וחומר, ונתייגעו המפרשים מדוע באמת אין עונשים מקל וחומר שהוא אחד מי"ג מדות, אך לפי האמור יש לומר כי מאחר שקל וחומר מכוון כנגד שם א"ל שהוא חסד ככתוב (תהלים נב-ג): "חסד אל כל היום", לכן אין עונש יוצא ממדה זו.

ועתה בא וראה מה שמצינו חידוש גדול ב"ערבי נחל" (פרשת ויצא דרוש א), כי כמו ששם א"ל מצד הקדושה הוא כנגד הדרש של קל וחומר, כן זה לעומת זה "אל אחר" מצד הקליפה ככתוב (שמות לד-יד): "כי לא תשתחוה לאל אחר", מתנגד לדרש של קל וחומר. וצריך ביאור: א) מהי החשיבות הגדולה של הקל וחומר, שהקב"ה בחר בו למדה הראשונה של י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, ויש בכוחו לעורר המדה הראשונה א"ל שהיא בבחינת: "חסד אל כל היום". ב) מדוע מתנגדים כל כך כוחות הטומאה הנקראים "אל אחר" לדרש של הקל וחומר יותר מכל שאר הדרשות.

אך לפי האמור יש לומר בזה רעיון חדש, כי כאשר נתבונן נראה כי הדרש של "קל וחומר" הוא להשוות את הדבר החמור לדבר הקל, דהיינו לחדש חומרא בדבר חמור ממה שמצינו חומרא זו אצל דבר קל בקל וחומר, ומה דבר שהוא קל אף על פי כן יש לו חומרא זו, על אחת כמה וכמה בדבר שהוא חמור צריך להחמיר חומרא זו.

מעתה יאירו עינינו להבין החשיבות הגדולה של קל וחומר, כי ממנו ניתן ללמוד שאסור להבדיל בין מצוות קלות למצוות חמורות, אלא יקיים קלות כחמורות בלי שום הבדל. ומטעם זה ממש מתנגד "אל אחר" לדרש של קל וחומר, כי היצר מפיל את האדם ברשתו, על ידי שמפתהו לזלזל במצוות קלות. הנה כי כן מטעם זה אחרי שניצח יעקב את שרו של עשו שלא היה יכול לו, כי מעת לידתו כבר היה נזהר בקלות כבחמורות בבחינת: "וידו אוזות בעקב עשו", קראו הקב"ה ליעקב בשם א"ל כי דרכו בקודש לדרוש "קל וחומר" - להשוות קלות לחמורות.

לרפואה שלימה של הגאון רבי שלום חיים בן עליזה שליט"א נדבת דר. רפאל ולימור מהדב הי"ו

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com